I

Сім десятків років увірвалися в спокій,
Але дихає тишею хата щаслива,
Прожила це життя, як на ниві широкій,
Наробилась, набачилась горя і дива.

Літні ночі озорені, зими колючі,
Березневих світанків сувора меріжка,
Сім десятків років, як бажання жагучі,
Стали колом тісним, гомонять біля ліжка.

Кожен рік — як живий непідкуплений свідок,
Кожен день хоче слово сказати в надії,
От і вчора наслухалась в хаті сусідок:
— Як обсіємось в ланці, ти встанеш, Докіе.

Трудодень буде повен натуроплатою,
Ми ж у ланці робити охочі,-
З непомітною з нею і трохи горбатою,
На похвалки пусті — скупуватою
Гомоніли до полуночі.

І раділи, що калій привезли теплушки,
Отелилась племінна корова за строком.
І Докія звелася, гаряча подушка,
Наче спека липнева, пашіла під боком.

З кок-сагизом хотіла поглянуть ділянку,
Розбудити дівчат на рожевім світанку,
Чи пшениця пилком не припала?
Підвелася Докія — і впала.

II

Лікар був із району, Микола Григорович,
Все питає, і дивиться, й в трубочку слухає.
Це ще в юності,— каже,-набралися горя ви,
От і серце, між іншим, тріпоче задухою.

Вам би,— каже,— не думать щоночі,
Вам би краще, Докіє, у Сочі.

Оглядає смагляві і жилаві руки,
Де по жилках котилась згорьована сила,
Молоточком за плічми послуха-постука,
Скільки плечі жіночі життя проносили!

І в зіниці загляне, бо скільки в них світла,-
Можна вік просвітити у кожен куточок,
І долоні погладить...
Лиш юність розквітла,
Вже носила на них і синочків, і дочок.

Спочивайте, Докіє. А я вже із дому
Цеї ночі дзвонитиму до обкому,
Вам путівку на завтра пришлють. Тільки
прошу,
Для спокою згадайте хвилину хорошу,
А не давнє життя.
От і все, ми поїхали.

Тільки ж як не згадати ту молодість? Віхоли,
Заметілі зимові, мов коні обгонські,
Копитами під вікнами крешуть похмурі,
Чоловіка беруть десь на русько-японську
Воювати матросом у Порт-Артурі.

Проводжала його, побувала в прийомі,
І на станції зимній сиділа допізна,
І поплакала, правда, й вернулась додому,
Як у даль просвистіла машина залізна.

І чекала листів із лютневої ночі,
Листоношу доводилось часто питати,
Каже: — Пишуть, чекайте! —
І думи жіночі
Виливала над дітьми, вернувшись до хати.

Десь листок надійшов із останньою хугою,
Чи, здається, у березні кинула пошта,
Що, мовляв, жив-здоров, що возився
з недугою
Був у груди поранений тяжко. Ну, що ж то?

Іншим гірше буває.
І ти без привіту
На світанку устала, взялася за діло,
Бідне літо прийшло, ні, приїхало літо,
Як візник на шкапині, прикопотіло.

III

Ось вона колоситься, та нивка-восьмушка.
Деревій на межі, та пирій, та осоти,
Та спадають у зелень трави-непослушки
Із блакитного крайнеба зорі, як соти.

Двоє старших дітей посади на обміжку,
А найменше, грудне, поклади під колою.
Хліба жованку в тряпці з слізьми впереміжку
Дай, хай смокче, а ти колючками, тропою,

Взявши косу важку, на колодці не биту,
Без грабків,— хто направить ту косу без
мужа? —--
Починай косовицю, дощами не вмиту,
Молода, і засмучена, й силою дужа.

Ах ти, дощику, дощику, крапни із тучі,
На дітей, на безхліб'я моє не зважай,
На роздум'я пекучі, на стерні колючі,
На солдатчину долю — убогий врожай.

Може, спека спаде і на серці, й на ниві,
Може, я тебе в глечик по краплі зберу,
Може, станеш ти вісником в долі щасливій,
Як омиєш грозою дорогу стару.

Я за щастя устала б за тебе до бою,
Із гарячою помстою вийшла б на люди,
Щоб з тобою нам, земле, у праці з тобою
Слалось вольнеє поле і дихали груди.
Я за тебе стояла б, мов криця.
...Спека палить, шумить косовиця.

Чуєш? — меншенька плаче й здійма рученята,
Двоє старших біжать по стернищі рудому,
Час додому, а нива чи збита, чи зжата,
Вже на осінь чекає від літнього грому.

IV

Ах, та осінь, як вік!
Ні, не треба тривожити
Тих років, як віків, що пройшли за тобою,

Глянь у вікна, Докіє: колгоспні сіножаті
Умиваються, день зоревою трубою

Скоро кликне артіль до колгоспного дворища,
Ти прийомник включи і крізь даль темно-сизу
Слухай рідну столицю, ясну і сувору ще,
Слухай, скільки у тебе росте кок-сагизу!

Підвелася, і знов,— крізь загублені звуки,
Крізь затерті кольори й забуті події,-
Чоловік привітався, простягує руки
Із війни, не згубивши на щастя надії.

Повернувся, з дітьми гомонів, із тобою,
Як-то бідному жить, хоч іди в міхоноші!
А за тиждень вночі із людською юрбою
У маєтку трощив поміщицькі розкоші.

Ожереди палив, як судьбу свою сіру.
---— Хай горить достобіса людська кривавиця! —
...Із тюрми проводжала його до Сибіру,
Як то кажуть в людей: і жона, і вдовиця.

Говорили, що дуже вернутись бажає:
---— Нашу правду знайду, не знайду, то:
загину! —
Говорили, що десь у сибірському краю
Він в засланні зустрів благородну людину.

У людини задума турботливо-ненина,
Все читає, мов серцем розтоплює кригу,
І листи пише Леніну,
Рветься до Леніна,
Крізь колючу, холодну сибірську хурдигу.

Чоловіка твого із привітом
Більшовицьким навча заповітам.

А у тебе ще син народився, нівроку,
Весь у батька, як вилитий, няньчи в тривозі,
Жни запущену нивку, надійся щороку,
Виглядай чоловіка на збитім порозі.

Вже й німецька війна прокотилась за обрієм,
Вже й керенщина чорна зітліла на сконі,
Вже сідають в тачанки Боженки хоробрії
Під немеркнучі вишиті стяги червоні.

V

Чий то гук на зорі? Наче в бурю повсталу,
Наче блискавки б'ють в горобиній півночі —
То із Щорсом ідуть ливарі із Уралу,
Шахтарі із Донбасу і тульські робочі.

І крізь мрію сьогоднішню, в спогадах скорих,
Чуєш? — диха вогонь по широкій планеті,
І палає, мов свічка, наш Київ на горах,
Багрянцем дотліва на твоїм кулеметі.

Так і звали в полку всі: Докія, Докієчка. —
Кулеметниця наша врятує від скрухи! —
А у тебе, в Докійки,— сім'я не копієчка,
Двох синів та дочку залишила в свекрухи.

І здавалось: сніги — то полотен сусвоїща,
Скільки б з них штаненят, та біленьких
сорочок,

Та вузьких пелюшок, а згадаєш, чого іще
Нашивала б синам, готувала для дочок.

Промінь сонця тобі, мов долоні гарячі,
Бо в малих, було, руки тепліли так само,
Криниці на дорогах, мов очі дитячі,
Все світились для тебе і кликали — мамо!

Старший син із тобою у другому взводі
В Черняка Тимофія воює, як мати,
І крізь шал завірюх, у важкому поході,
Інше поле росло, інші весни і дати.

Світ мінявся у формах, у фарбах, у суті,
У законах людських, проростав по-новому
Через кров і пожар, через вибухи люті,
Щоб колоссям і сонцем жаріти потому.

VI

І твоє особисте, замучене роками,
Гнане в каторгу, топтане щастя коротке
Усміхалось нарешті очима глибокими,
Так, як ждала, як снила його поворотку.

На Лук'янівці, в тихому домі,
Чоловіка зустріла в ревкомі.
Не впізнала: сидів на стілечку простому,
У шкірянці, ховаючи посмішку строгу,

Тож приїхав здалеку сюди, до ревкому,
Партизанам і Щорсові на допомогу.

Як йому довелося крізь протемінь сіру
Шість разів утікати з тісного закутку,
Із холодного краю, із хащів Сибіру,
По ранковій зорі, по сніжнім первопутку,

Ілліча в революцію бачить.
Ввійшла ти
У тихенький будиночок, власне, до хати:
Олександрович,-Щорса побачила,-
в взводі
В нас бинтів не стачає, а ми ж на поході.

Ти подумай! — І стрілась очима раптово
З тим, із другим...— Далекий, жаданий мій
муже!
Аж хитнулась.
---— Докіє! — одне його слово.
І рука на плечі твоїм, тепла та, дужа.

Тую міць і тепло од руки чоловічої
Не розвіяла в днину погожу чи люту,
Як женила синів і гуляла при звичаї,
Як стрічала заміжню дочку з інституту.

Позмужніли, зросли, не сімейка— сімеїще,
Вже й онуки звелись, хлоп'яки та дівчата.
Запитай у людей, пошукай собі,— де іще
Голосами й піснями так повниться хата.

До роботи як візьмуться — поле колоситься.
Дай опору їм —землю підняти не досить,
І щодня забігає дівча-листоносиця,
Особисті й сімейні листівки заносить.

Правда, старший не вдома, а далі,
Був у Тулі, тепер — на Уралі,
Як хазяїн, стоїть біля сталі.

В тому тижні прийшли трактори до артілі,
А Докія побачила, все їй здається
Не мотор клекотить у залізному тілі,
Може, серця синовнього крихітка б'ється.

В Вітчизняній війні ти з ним бачилась, мати,
Як артільну худобу з дівчатами гонила,
Як горіли в Дніпров'ї побілені хати,
А взяла тебе в гості Уральщина мила.

І в тесовій ізбі, під засніженим небом,
Руські матері хліба ділили краюху
На синів і на внуків, на тебе й на себе,
Ждали звісток із фронту разом в завірюху.

Син приїхав з заводу, просив тебе в місто:
— Тут же, мамо, в селі скільки люду.
натулиться.
Ні,— сказала,— хоч в місті і затишно, й чисто,
Та артільних корів не поставиш на вулиці,

А для них там не знайдеш ні корму, ні паші,
А вони в мене, сину, рекордниці наші.
Ти за сталь свою млієш, а я за корову,
Ти за цех свій стоїш, я ж за стайню теплішу.
І обняв він маленьку тебе, сивоброву:
---— Ви такі в мене, мамо, бували й раніше.

І гортає Докія кожну хвильку відому:
Середульший — секретарем райпарткому,
Із-за Одеру, з фронту, прибув додому.

Цей не знає спочинку у ночі безсонні,
З емтеес-до колгоспу, з бригади — у ланку,
Все він знає: які пшениці у районі
І коли героїні підживлять ділянку;

Хто у партію хоче вступити із осені,
Як історію вчать молоді кандидати
І які трудодні вересневою просинню,
Навантажені славою, ввійдуть до хати.

Тож приїхав із фронту в приношенім кітелі. —
Ну,-говорить,-тепер комунізм не за
даллю,
Якщо смерть не взяла нас, так вічні ми жителі
Із добром і трудом, не з людською печаллю.

І здається, що сам він не менше ста років
Обходив комунізму висоти й широти,
Зна там кожен куточок, міста і потоки,
Всі потайнощі знає, щоб зло побороти.

Отакий!
А найменший отут же, в артілі,
Бригадиром немало — дванадцяте літо,
Каже: — Мамо, давайте змагатися в ділі
На врожай кок-сагизу, на просо, на жито.

І змагається з матір'ю.
В школі, в містечку,
Вчителює дочка, і не десь за горами,

Наїжджає додому, зовсім недалечко,
Хоч клопоту чимало, мабуть, з школярами.
То про читанки дбай, то турбуйся про зшитки,
Дітям-сиротам поміч вишукуй, що в силі.

Годі думать, Докіє, вже сонячні злитки
Розливаються злотом в небеснім горнилі.

VII

Грає жайворон срібний в небесній блакиті,
Між землею та небом снує невидимо
І зелені, і сині, й багрянцеві ниті
І тріпоче з вітрами, як світ, молодими.

Підведися, Докіє, і вийди у дворик,
Скоро ланка збереться, прийде на розмову,
Заорали ділянку в минулий вівторок,
Як там з добривом буде? Підсипати б знову.

Тож забудуть, гляди.
Підвелася поволі,
Вийшла, сіла на сонечку в ранковій тиші,
Урожай зеленіє в широкому полі,
І земля соковитиста мрево колише.

Син прослав їй хустину червоноткану.
— Зараз, мамо, вернусь, лиш в бригаду
загляну.-
Шлях біжить біля двору широко і рівно,
Люди йдуть на поля гомінкою юрбою.
— Добрий день вам, Петрівно!
— Як здоров'я, Петрівно?
— Та минеться все само собою.

Стали рідні та ближні півколом,
Із надією в серці, не з болем.

Пастушки гнали скот, привітались:
— Добрий день вам, бабуню, як спалось?
— Вже видужуйте швидше!
— Видужую,-
І рукою махнула недужою.

І відчула: доросле й маля,
І вода, і трава, і земля —
Все любов'ю тобі промовля.

VIII

І здалося: земля із полями й дорогами,
Із містами, з вогнем у віках посивіла,
Із любов'ю й життям, з бойовищами многими
Підійшла до Докії й загомоніла.

От і шлях твій, Докіє, закінчився
звивистий,
Днів твоїх загасає розжеврене гроно,
Лиш родила синів і зуміла їх вивести,
Вийшла з мене і ляжеш до мене у лоно.

І нема вороття до життя,
Ти, стареньке моє дитя!

Як пилина мала, як багата стеблина,
Що розвіяла зерно і спогад колише.
Ні,— сказала Докія,— ти в мене єдина,
Я із тебе росла, а за тебе міцніша.

І нема мені краю, як ниві врожаю,
Ти лежала горбата, нужденна, безсила,
Я ж руками своїми звела тебе, знаю,
Вмила потом і колосом заколосила.

Обігріла від серця, як сонцем весіннім,
Налила тобі соку в замлоєні груди,
І ночей, і вітрів твоїх свист-голосіння
Повернула на пісню весільну між люди.

Що ти скажеш, неправда?
Як дівчину, вбрала
В жовті стрічки пшениць, в п'ятикутнії зорі,
Замінила плугами мізерні орала,
Зацвітила, заквітчала гори суворі.

Що ти скажеш, неправда?
Я сад посадила,
Щоб плодами, як зорями, вслалась дорога.
Ти багата у мене, та й я не убога,
Ти придумала бога,— я ж вища за бога!

Подивись, на тобі незвичайні прикмети:
Люди родяться, жито покроплює туча,
Хай дивуються ближні і дальні планети,
Що для всіх ти у мене красуня родюча.

І не страшно мені замовчати устами,
І не жаль мені руки по всьому зложити,
Будуть люди за мене полями й містами
Гомоніти, трудитись, родитись і жити.

В кожнім цвіті малім чи у дереві кожнім,
У любові людській, у дерзанні, у мрії

Я воскресну і встану диханням тривожним
Чи биттям свого серця, що вік не старіє.

Підуть люди в луги, на устояні роси,
Буде жайворон в небі дзвеніть малиново.
— Тут Докія косила,— і ляжуть покоси.
— Тут Докія співала,— і родиться слово.

Що ж ти скажеш, неправда?
І щирі, як свідки,
Що від слів її правду нестимуть віками,
Потягнулись до неї сади-семилітки,
Пшениці підвелись золотими руками.

З школи діти, букварики взявши під руки,
Щебетали, ішли по дорозі додому,
І в полях ланкові, по вказівці науки,
Розсівали зерно, призабувши утому.

І кремлівські куранти дзвеніли високо,
Чули дзвін той Заволжя, Дніпро і Говерла.
Тихо сіла Докія, хитнулася боком,
Подивилась у даль, і, зітхнувши, померла.

І така тишина заступила круг неї,
Можна вчути, як сад наливається цвітом,
Як зарошені трави ростуть над землею,
Б'ється серце Вітчизни над буряним світом.

IX

Син сідає в літак, де завод на Уралі,
Мчить до дому далекого довгу годину,

Під крилом самольота завіяні далі
Все нагадують синові матір єдину.

І жалкує він гірко, що скупо та мало
Він писав у листах до старої своєї,
Розповів би, що в праці часу не стачало,
Але слово тепер не потрібне для неї.

Другий син поспішає з роботи, з райкому,
Теж пригадує гірко, як скаржилась мати,
Що, мовляв, приїздиш ув артіль, як додому,
Та не можеш і в хаті поночувати.

Все кудись поспішаєш і зранку, й з обіду,
Може, синку, до тебе сама приїду!

І тепер, коли б можна її воскресити,
На життя їй дихання вдихнути у тіло,
Сам би став він щоденно привіти носити,
Годував би із ложечки, якби хотіла...

Наймолодший на конях всією артіллю,
Мчить мостами й дорогою, через діброву,
Він гадав, що на осінь, із хлібом та сіллю,
У змаганні із матір'ю стрінеться знову.

За широким столом, як за повною чашею,
Ожило б собесіддя гаряче та щире,
Говорили б артільці:
— Із матір'ю вашою
Нам нелегко змагатися, бригадире!

Все в старої поставлено вміло,
Що піджива, що сходи, що діло.

І тепер, як заїдуть до рідної хати,
Він хотів би, щоб стрінулась посмішка мила,
Він би став у змаганні на місце десяте,
Тільки б мати устала й заговорила.

Ланкові на подвір'я зійшлись смаглолиці
Із ділянок, порізаних вглиб лемешами,
Некролог у газеті прийшов із столиці
В чорній рамці, підписаний товаришами.

Понаїхало люду з району, з обкому,
Із колгоспних правлінь — не окинеш їх оком,
День підвівся погожий, без дощику й грому,
Щедрий сонцем і щебетом в небі високім.

Піонери із школи прийшли у загоні,
З барабаном, з сурмою, в червоних краватках,
І вітрів молодих буйногривії коні
Поміж борозен рівних стояли на грядках.

І широка дорога, місточки та балки,
Наче полотна сиві лягли до порога.
— То ж по нас проходила Докія ізмалку,
Ми готові востаннє лягти їй під ноги.

На подушечках, вишитих просто на диво,
На шовки і на заполоч яр-променисту,
Ордени її винесли всі шанобливо,
Орден Леніна, потім Зорю золотисту.

На хустині гаптованій винесли далі
"Знак пошани" — за перше врожаїсте літо,
За життя її світле й труди небувалі
Все відзначено й людям в серця перелито!

Три сини, та дочка, та дорослі онуки
(Від обличчя твого відірватись несила)
Підняли тебе легко на дужії руки,
Так, як ти їх легенько в житті проносила.

І хвилина велика
Зашуміла, мов шквал,
І заграла музика
"Інтернаціонал ".

І тебе понесли, за шанобою й славою,
За людською любов'ю, у літа безкраї,
Понад нивою тихою, зеленоглавою,
Під високі і рідні мої небокраї.

Мимо клубу, за нього ти в клопоті ночами
Комсомольцям казала не вперше, не вдруге,
Щоб дзвенів він широко піснями дівочими,
Щоб і книжка, і радіо людям в послугу.

Біля школи несуть, біля брами,
Де стоять вчителі із вінками.

Потім полем твоїм, де стежина знайома,
Де у пам'яті в'ілася грудочка кожна,
Де в труді здобувалася сила — не втома,
А тепер на врожай подивитись не можна.

Де з дівчатьми своїми у ланці, у праці
Скільки радощів, скільки добра пережито!
Вмиті сонцем, ось-ось пшениці вколосяться,
Молодими голівками вклониться жито.

І несуть тебе між дерева-семилітки,
Розшумівся той сад у ранкові години,
Застилає твій слід у рожеві лелітки
І зав'язує плід на безсмертя людини.

Поклонилась земля, поклонилися люди,
На життя, на братерство, без кривди й огуди.

Це було на розстанку,
Це було на світанку.

1948